

Tudi objava drame Kralj Svetopolk slovaškega dramatika Ivana Stodole v Mladiki in nato (1936) v knjigi je bila vključena v čas. Liki solunskih bratov in Svetopolkovih sinov so potrdili parabolo, obče znano iz Aškerčeve pesmi.

Stodolova igra je bila prvo slovaško dramsko delo na slovenskem odru. Igrali so jo soboški gimnazijci v prevodu svojega profesorja 18. in 19. 3. 1937. Bila je to manifestacija za idejo o poimenovanju soboške gimnazije po zadnjem slovenskem svobodnem, samostojnem knezu.

Januarja 1938 je misel, ki je izšla iz proforskega zbora, javnosti razglasilo Muzejsko društvo v Soboti. Ministrstvo za prosveto je predlog sprejelo in potrdilo: šola je dobila ime Državna gimnazija kneza Koclja v Murski Soboti. Dokumentarno gradivo o tem je 1941 v ognju uničila madžarska okupacijska vojska. Letni poročili za šolski leti 1938/39 in 1939/40 sta izšli pod naslovom Gimnazija kneza Koclja, tretji letnik zaradi vojne ni zagledal belega dne. (Zgodovina Slovencev, 1979, 147 sled.; tednik Murska krajina, v dneh pred uprizoritvijo Kralja Svetopolka 1937; tednik Novine 6. 2. 1938; Trnjeva pot Kocljeve gimnazije, SN 10. 6. 1939.)

(Knjiga Prekmursko šolstvo, ki sta jo napisala M. Kokolj in B. Horvat, nič ne vé o poimenovanju soboške gimnazije. Spominski zbornik Petdeset let gimnazije v Murski Soboti ne omenja uprizoritve Stodolove drame Kralj Svetopolk.)

Se bo nadaljevalo

Viktor Smolej

Ljubljana

Slovenščina v javni rabi

BROD, BRODARSTVO IN ŠE KAJ

V času prvega Jezikovnega razsodišča smo razpravljali tudi o ustreznem poimenovanju za deskanje ali jadranje na deski. Ob tem smo dobili dopis, ki me je osupil: poslala ga je Brodarska zveza Slovenije. Da bi imeli brodarji (brodniki?) svojo zvezo, se je zdelo komaj verjetno, in kajpada se je potem izkazalo, da je s tem v resnici mišljena ladjarska zveza, le da nima tega imena. In sredi avgusta 84 sem našel še v mariborskem Večeru, da bosta na svetovno prvenstvo v 'motonavtiki' odpotovala člana mariborskega 'brodarskega' društva Sidro.

Taka imena so pač preostanek iz časov, ko smo si brez izbire izposojali izraze pri slovenskih sosedih, pa čeprav smo imeli za stvar domač izraz. Besedni družini ob izrazih *brod* in *ladja* sta se nam potem v izrazju brezupno pomešali, in šele novejši čas vrača slovenskim izrazom mesto, ki jim gre. Zanimivo je polistati po besednjakih in jezikovnih priročnikih in poiskati ta gesla, pred nami se bo odprlo majhno poglavje iz zgodovine jezika.

V slovenščini pomeni *brod*, ki prihaja od glagola *bresti*, pač najprej plitvino na reki, kraj, kjer je mogoče vodo prebresti. SP 62 pravi tudi »prevozen kraj čez reko«, malo nerodno izraženo, vendar razumljivo. Naslednji pomen je potem še »prevozni pripomoček«, torej brod, kakršnih je bilo nekoč na naših rekah veliko, nekaj malega pa jih je še preostalo. S pomenskim prenosom lahko rečemo *brod* še čolnom in manjšim ladjam, ki *stalno* vozijo čez prekope, morske ožine in podobno, zmeraj pač od enega brega k drugemu, kakor rečni brodovi. V skrajnem primeru je torej »brod« lahko tudi ladja, vendar dobiva to ime po svoji nalogi, ne kot plovilo nasploh.

No, tistemu, čemur Slovenci pravimo *ladja*, in za Slovence izraza pač ni treba razlagati, pravi srbohrvaščina *brod*, in naši predniki v 2. polovici 19. stoletja so si to besedo vzeli v enakem pomenu kar k domači *ladji*. Tako ima Pleteršnikov slovar (1894) pod geslom *brod* kot 5. pomen navedeno še »das Schiff«, po srbohrvaščini, kakor pripominja. Kako široko je tedaj še segalo izposojanje, vidimo po tem, da ima slovar naveden še kup izrazov enakega izvira, od katerih je danes večina pozabljena: brododelec, brodolov, brodolovec, brodonosen; deloma se rabita še brodolom in brodovje, brodolomca pa Pleteršnik še nima. Pri geslu *ladja* sledijo v tem slovarju domači izrazi: ladjar, ladjarnica (= ladjedelnica), ladjedelec, ladjedelnica, ladjelom, ladjelov, ladjevje (nekaj drugih sem izpustil, ker se ne rabijo ali pa za naš namen niso pomembni).

Malo pozneje je izšel Levčev Pravopis (1899). Ta ima v slovarskem delu prav malo izrazov, *broda* sploh nima, seveda tudi izpeljank ne, pri geslu *ladja* pa ima tudi ladjarja in ladjelom, poleg ladjišča. Drobní Brezníkov Pravopis iz l. 1920 prav tako nima besede *brod* (in njenih izpeljank), ima pa *ladjo* in ladjevje. Seveda iz teh omemb ali neomemb ne moremo sklepati kaj dosti. *Brod* v pomenu *ladja* se je v tistem času najbrž še precej uporabljal. Gustav Šilih v svoji mladinski povesti »Nekoč je bilo jezero«, ki je izšla l. 1921, dosledno uporablja samo *brod*. Pozneje pa je gotovo spet prevladala *ladja*. Naš naslednji Pravopis iz l. 1935 ima brez razlage gesli *brod* in brodolom, pri geslu *ladja* pa cel kup izrazov, med njimi ladjevje. Vendar nima več ladjeloma, in to daje misliti, da se je tedaj uporabljal (samo še?) brodolom, medtem ko je bil ladjelom pozabljen. Ladjevje pa se je verjetno še rabilo poleg bolj razširjenega brodovja. (Izrekam res bolj domneve, a za tisto, kar želim povedati, znanstvena raziskava ni potrebna.)

Pravopis iz l. 1950 ima ob geslu *brod* brodovje, pri geslu *broditi* izraza brodolom in brodolomec, pri geslu *ladja* pa med drugim ladjevje, vendar ne ladjeloma. Pravopisu iz l. 1962 se je zdel *brodolom* že tako domač, da mu je dodal še prenesene pomene »pogin, nesreča, poguba, zlom«; ima tudi *brodolomca* kot »ponesrečenca z ladje« (še čudno, da ne »iz broda«, če je že »brodo-lomec«!). Nima pa *ladjeloma* in potem seveda tudi *ladjelomca* ne, čeprav smo videli, da je bil vsaj ladjelom zastopan v več prejšnjih priročnikih.

Pa današnji Slovar slovenskega knjižnega jezika? Pri geslu *brod* je poleg pravilne slovenske navedena celo še raba v pomenu 'ladja', resda z označbo 'raba peša' – menim, da je že povsem opešala, le kdo bo danes še zapisal *brod*, misleč na *ladjo*? In pod geslom *brodar* je poleg običajnega pomena 'brodnik' zapisana še razlaga: »podjetje, ki se ukvarja s prevozi po morju«, in zgled: »naš domači brodar Splošna plovba« – rad bi vedel, kolikokrat je bila beseda že zapisana v takem pomenu, saj je kvečjemu prispodobna. Geslo *brodarstvo* ima kot svoj drugi pomen navedeno (»redko«) pomorstvo, plovba. *Brodolom* je pojasnjen kot »uničenje, potopitev ladje na morju« – »potopitev« bi že držalo, »uničenje« pa gotovo ni prava razlaga; in tudi »potopitev« ne pove, ali se ladja potopi sama ali jo potopijo drugi. Kot knjižni, ekspresivni pomen je navedeno »velik in odločilen neuspeh, propad«. Slovarniki bi bili izraz lahko pojasnili tudi z *ladjelomom*, pa se ga očitno niso domislili. Pač pa v 2. knjigi *ladjelom* pojasnjujejo enako kakor *brodolom*, dodali pa so še razlago 'brodolom'. Ekspresivno jim beseda pomeni isto kakor *brodolom*. Slovar ima *brodolomca* (»kdor doživi brodolom«), nima pa *ladjelomca*, malo nelogično, če že ima *ladjelom*. Ampak ladjelomca najbrž ni bilo v izpisanem gradivu. *Brodovje* je pojasnjeno z 'ladjevjem', očitno pa ima geslo *ladjevje* v besednjaku prednost, saj so poglavitna pojasnila ob njem: 1. vse ladje kake države, 2. ladje s skupnim namenom in pod skupnim poveljstvom, s številnimi zgledi rabe.

Kako naj danes gledamo na te izraze? Menda je upravičena želja, da izražanje, kolikor je mogoče, poenotimo ob izvirnih slovenskih izrazih. Razvoj sam je šel v to smer: brž ko so se nekateri pišočji zavedeli neubranosti med temi izrazi, so se povrnili k domačim. Se-

veda pa navada, ena najmočnejših sil v jeziku, deluje enako močno pri dobrih kakor pri slabih pojavih. Zato se je marsikomu upiralo, ko smo nekateri začeli pisati *ladjevje* namesto *brodovje*, in sam sem doživel, kako se je kar dober prevajalec upiral taki spremembi v svojem besedilu. Ker pa ima stvar vendarle svojo logiko, se je izraz *ladjevje* v enem ali dveh desetletjih močno uveljavil in do danes že močno spodrinil nelogično rabo *brodovja*. Kdor pa reče *ladja* in *ladjevje*, bo moral prej ali slej reči tudi *ladjar* namesto *brodar*, pa tudi *ladjelom* in *ladjelomec* namesto *brodolom* in *brodolomec*. Da so se izrazi *ladjar*, *ladjevje* in *ladjarstvo* že precej prijeli, pričuje recimo daljši članek Nade Mavrič, ki sem si ga izrezal iz nekega našega lista (ne vem več, katerega) dne 27. 4. 82. Pod naslovom »Ladjarstvo – podaljšana roka zunanje trgovine« piše avtorica med drugim: »Imeli smo slovenske ladjarje ... smo v ladjarstvo vlagali manj ... z zastarelim pomorskim ladjevjem ... o vlogi slovenskih in jugoslovanskih ladjarjev ... ladjedelniška industrija ... večji delež od ladjarstva ... Ladjarji dobro vedo, kakšno ladjevje potrebujejo ... na pobudo Poslovnega združenja jugoslovanskih ladjarjev in ladjedelničarjev ... o razvoju pomorskega ladjarstva ... piranski ladjarji ... Slovenci imamo morje, ladjevje, kakršno pač je, in v zadnjem času tudi zavzetost, da ladjarstvo postavimo na takšno mesto, kot mu gre.« Članek se tudi sicer odlikuje z dosledno rabo domačih izrazov.

Če postavimo ob ta članek neko poročilo iz Dela (z dne 19. 4. 1984), vidimo sicer v naslovu »Brodolomi na tekočem traku«, vendar v članku beremo, da so »pomorske družbe pretrpele velikanske izgube ladjevja in ljudi« in da se je potopilo toliko in toliko ladjevja. Sploh je izraz *ladjevje* v članku uporabljen velikokrat in brez izjeme, zraven pa sami *brodolomi*. In vendar je *ladjelom* edina logična raba, če že imamo ladje in ladjevje. Rekel bo kdo, da v jeziku pač ni vse logično – seveda ni, ampak kadar je lahko, zakaj ne bi bilo? Povrhu izraz nikakor ni na novo narejen, izpričujejo ga po ugotovitvah Jožeta Stabeja star. (JiS XIV, str. 181) že stari besednjaki: Hipolitov, Pohlinov, Gutsmanov, Murkov in poznejši, kakor smo videli sami.

Brezupno zastareli sta potemtakem tudi imeni »brodarskih« društev v Ljubljani in Mariboru (in morda še kje). Edino pametno, če se prej ko prej preimenujejo v ladjarska društva.

Janez Gradišnik
Ljubljana

Zapiski

POLETNA ŠOLA SLOVENSKEGA JEZIKA V KRANJU

Letošnje Poletne šole,¹ ki je bila od 16. 7. do 10. 8. 1984, se je udeležilo 65 študentov iz trinajstih držav.² Glede na zelo različno predznanje slovenščine (od 0 do znanja narečja svojih staršev, v nekaterih primerih celo pokrajinskega pogovornega jezika)

¹ Poletna šola slovenskega jezika v Kranju, ki je namenjena predvsem srednješolskim otrokom slovenskih izseljencev in zdomcev, je sprejela prve študente poleti 1982. leta; njeni ustanovitelji so bili: Slovenska izseljenska matica, Filozofska fakulteta v Ljubljani, bivša gimnazija v Kranju, SZDL, Zavod za šolstvo SRS ter Republiški komite za vzgojo in izobraževanje.

² Te države so: ZDA, Kanada, Argentina, Avstralija, Španija, Francija, Italija, Švica, Avstrija, ZRN, Nizozemska, Anglija in Grčija. Največ študentov je bilo iz ZDA in Kanade (40 %).